

OTKRIVA SE PONOVO

SUBOTIČKA SINAGOGA

Zahvaljujemo na uloženom radu pri realizaciji:

Ištvan Pastor, predsednik Saveza vojvodanskih Madara

Robert Sabadoš, predsednik SJOS

Robert Kovač, sekretar Jevrejske opštine Subotica

Jene Hajnal, predsednik Nacionalnog saveta mađarske
nacionalne manjine

Balaž Sič, Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine

Bercel Nad, Ministarstvo predsednika vlade Mađarske

Dr Judit Tamaši, Ministarstvo spoljnih poslova i spoljne
ekonomije Mađarske

Žužana Mate, neprofitno d. o. o. za razvoj zaštite
nacionalne zaostavštine

Dr Janoš Babić, generalni konzul Generalnog konzulata
Mađarske u Subotici

Dr Zoltan Plank, konzul Generalnog konzulata Mađarske u
Subotici

Erika Kolat, konzul Generalnog konzulata Mađarske u
Subotici

Dr Boldižar Čornai, direktor Muzeja Janus Panonijus

Melinda Nad Kišereš, Gradska uprava Subotica

Gordana Prčić Vujinović, Meduopštinski zavod za zaštitu
spomenika kulture Subotica

Ištvan Nad, YUMOL Subotica

Vlada Madarske je 2014. godine 70. godišnjicu progona madarskih Jevreja u koncentracione logore proglasila Godinom holokausta. Prilikom donošenja te odluke vodilo ju je uverenje da holokaust u Madarskoj nije tragedija samo Jevreja već i nacionalna tragedija svih Madara. U nizu sećanja u bogat program su uvrstili i program obnove sinagoga. U okviru ovog programa, osim više madarskih, došlo je i do obnove sinagoga van Madarske države, koje se nalaze u Karpatskoj niziji, gde su živeli madarski Jevreji. Među njima je i subotička secesijska Sinagoga.

Po planu dvojice madarskih arhitekata: Marcela Komora i Dežea Jakaba zgradu su predali 1903., u vreme kada je jevrejska populacija u Subotici bila mnogobrojna. Zgradom dominira u to vreme moderna madarska secesija.

Sinagoga je danas u vlasništvu subotičke lokalne samouprave. 1975. godine Zavod za zaštitu spomenika kulture Vojvodine proglasio ju je kulturnim dobrom. 1989. godine UNESCO je predložio da bude uvrštena na listu svetske kulturne baštine, ali je zbog rata između južnoslovenskih naroda taj proces zaustavljen. 1990. godine i Srbija ju je uvrstila među spomenike kulture od izuzetnog značaja.

1901 SZEP 27
TANACSI IRTATO HIVATALANAK

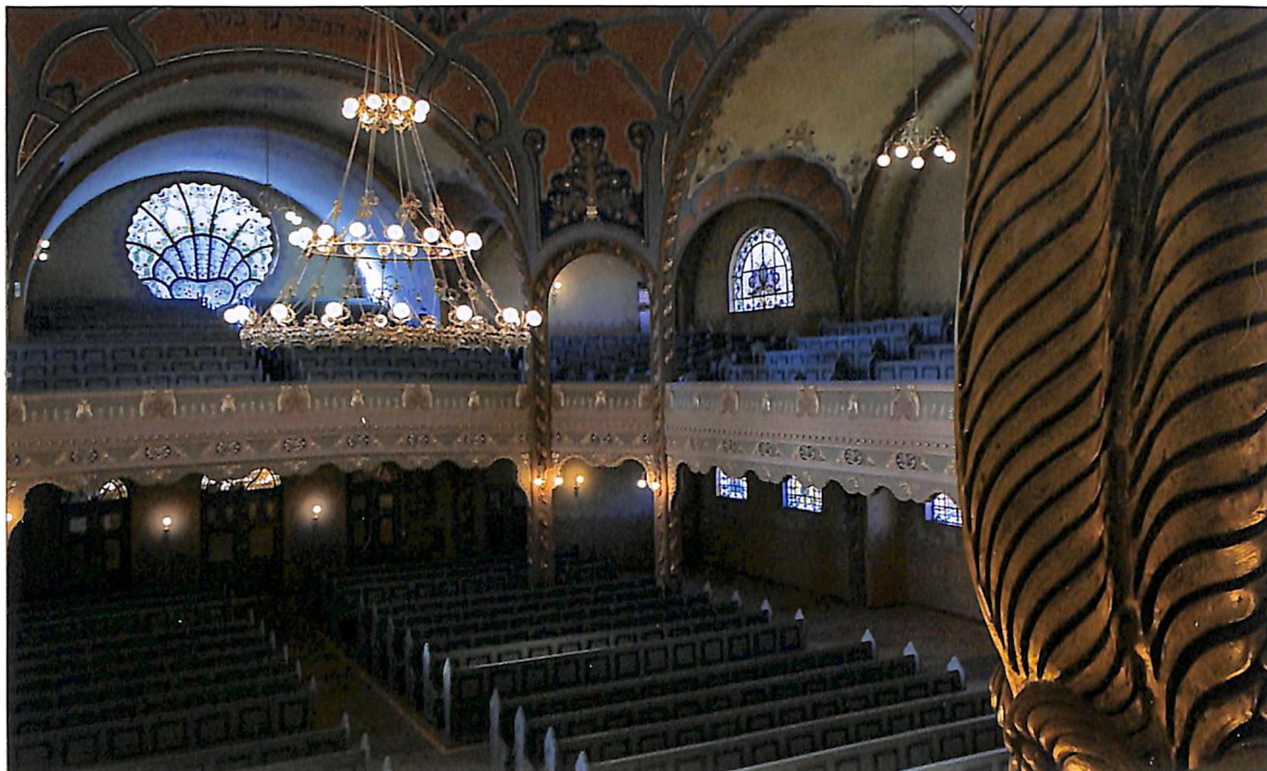

Subotička samouprava je u to vreme počela obnovu spoljašnje fasade i krova koja je radena po fazama i finansirala se iz sopstvenih izvora, ali i iz izvora preko raznih fondacija i konkursa. Deo je obnovljen između 2013. i 2015., ali celokupna rekonstrukcija i stavljanje u funkciju je moglo doći tek posle odluke mađarske vlade.

Godine 2013. je Generalni konzulat Mađarske u Subotici procenio tehničko stanje Sinagoge. Ustanovljeno je da prvenstveni cilj mora biti restauracija unutrašnjeg enterijera, izgradnja sistema za održavanje klimatizacije i temperaturnih uređaja i uređenje spoljašnjeg kruga oko zgrade. Od domaće i inostrane pomoći – celokupna obnova kulturnog dobra. Od ukupno 836.000.000 forinti (oko 2.697.000 evra) pomoći je Mađarska u više etapa davala na raspolaganje. Uz materijalnu, Mađarska je poslala i stručnu pomoć: stručnjaka za zaštitu spomenika i pratioca radova na obnovi.

Korisnik pomoći je Nacionalni Savet Mađarske nacionalne manjine (daljnijem tekstu NSM), organizacija manjinske samouprave Mađara u Srbiji koje je kao takvo postalo strateški partner. NSM je već imao bogato iskustvo sa građevinskim investicijama, jer je već bio nosilac restauracije nekoliko mađarskih kulturnih dobara.

Donacija iz Mađarske je stigla uz jedan preduslov: pružanje garancija da će se obnovljeni objekat dugotrajno održati i dostojno svojem statusu kulturnog spomenika služiti društvenom životu i doprineti održivom funkcionisanju istog. To je garantovao trostrani dogovor, koji su marta 2015. godine potpisali Grad Subotica, jevrejska zajednica i NSM. Po ovom ugovoru vlasnik, lokalna samouprava Subotice, dužna je starati se o održavanju, radu i negovanju objekta – posebno pošto se radi o spomeniku kulture. Sinagoga će očuvati svoju sakralnu funkciju, i kao molitvenim mestom njime će upravljati Jevrejska opština Subotica. Svojim stalnim izložbenim

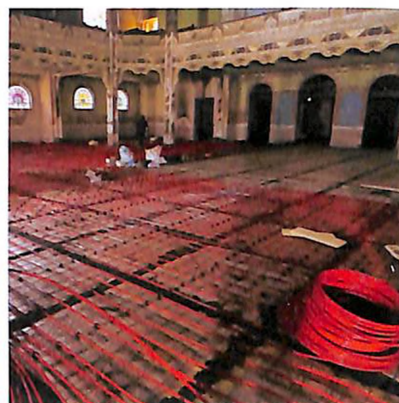
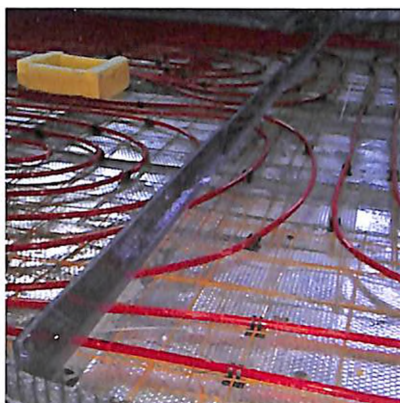
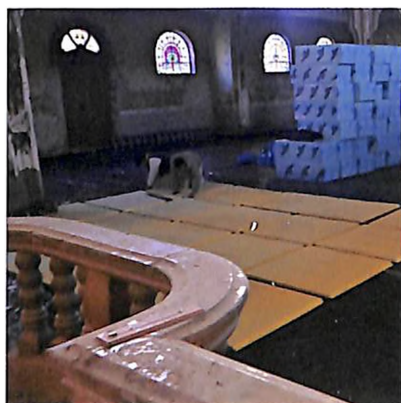
postavkama održava uspomenu na subotičke Jevreje i omogućava povremeno održavanje kulturnih manifestacija pod kontrolom Fondacije subotičke Sinagoge i NSM. I na kraju, ali ne i poslednje po važnosti, Sinagoga postaje značajna turistička destinacija čije turističko iskorištavanje koordinira subotička lokalna samouprava u saradnji sa NSM.

Rekonstrukcija enterijera subotičke Sinagoge – zahvaljujući zajedničkom zalaganju subotičkih i mađarskih stručnjaka – obavljena je za rekordnih 14 meseci.

OSTVARIVANJE

JEDNA NERESTAURATORSKA OPERACIJA U INTERESU SPAŠAVANJA KULTURNOG DOBRA: IZGRADNJA PODNOG GREJANJA.

Za stručnjake koji rade na renoviranju zgrada od istorijskog značaja veliku poteškoću predstavlja činjenica da u ovim objektima ima malo mogućnosti za ugradnju modernih elektronskih i mašinskih uređaja (za grejanje, provetrevanje, isparavanje, osvetljenje) bez narušavanja istorijskih i građevinarskih vrednosti, a da nisu uočljivi, da ne narušavaju istorijsku celinu građevine.

Nije slučajno istaknut cilj od strane mađarske vlade izgradnja tehničkog uređenja, jer je tokom procene ustanovljeno da je nedovoljnost ovih sistema u velikoj meri prouzrokovala rapidno pogoršanje njenog stanja počevši od '80-ih godina prošlog veka. Tih godina se u zgradu uselilo jedno avangardno pozorište, što je prouzrokovalo da se od povremenog grejanja i povećanog broja

posetilaca podigao nivo isparavanja – što je sve doprinelo ubrzanom habanju unutrašnjeg enterijera. Odluka gradske vlasti da se objekat zatvori dovela je do daljnjeg pogoršavanja situacije. Nedostatak redovnog klasičnog provetravanja prouzrokovalo je oštećenja na najlepšem delu unutrašnjeg enterijera, na ornamentici secesije. Od prokišnjavanja i vlage malter se nakvasio i odvojio od zidova i sa mesta koje je najviše svojom lepotom oduševljavao posetioce – sa plafona središnje kupole.

Restauriranjem kulturnih spomenika često se dolazi do delimične ili totalne promene prvobitne funkcije. U našem slučaju ni restaurirana Sinagoga ne služi više prvenstveno za liturgije. Jevrejska zajednica će je povremeno koristiti za verske manifestacije, a grad, takode povremeno, za kulturna dešavanja. Uz to, ona pruža mogućnost stalne posete turistima koji posećuju naš grad. Ova složena funkcija za posledicu ima promenu broja prisutnih ljudi iz dana u dan, šta više iz sata u sat. A to dovodi do promene sadržaja pare i unutrašnjosti zgrade.

Tokom izrade plana obnavljanja jedan mađarski stručnjak je analizirao trenutno stanje i u skladu sa tim, budućom funkcijom i budžetom, dao svoje predloge za obnovu sa posebnim osvrtom na regulisanje temperature, sadržaja pare i vazduha. Skelet ovoga, je pored uredaja za regulisanje kondenzacije koji se nalazi skriven u unutrašnjosti, je temperirano grejanje koje sa svim elementima za grejanje održava unutrašnju temperaturu (i zimi i leti) u opsegu od 10° do 12°C.

Cevi za grejanje su sakrili čak uspešnije i od uredaja za izvlačenje pare: zabetonirali su ih u pod. Po postojećem starom temelju su stvorili nove podne slojeve: novu hidroizolaciju, toplotnu izolaciju sa slojem koji odvrća toplotu, dok se cevi za grejanje nalaze na sloju toplotne izolaciji, a na njima je sloj betona neposredno ispod podnih cementnih pločica.

5200 KVADRATA UKRAŠENE POVRŠINE, 4 MESECA, 22 ČOVEKA, MALTERISANJE I OBNOVA UKRASNIH ELEMENATA

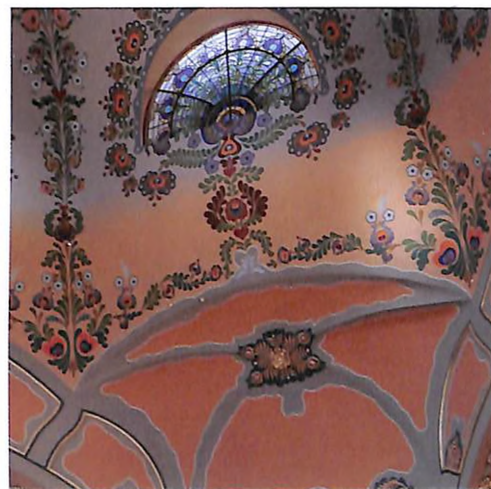
U unutrašnjosti, izuzev ormara za Toru, skoro sve je pokriveno stilskim elementima madarske secesije (stilizovani biljni i životinjski elementi). Prvobitni cilj projekatana je bio da vernike koji dolaze na bogoslužjenje obasja radost zbog pozlaćene, reljefne ornamentike koja upućuje na duhovno bogatstvo Jevreja.

Međutim, ovu bogato ukrašenu fasadu je pokrivala neka slaba farba, koja je skoro na dodir otpadala, što je veoma otežalo rad. Obnova se mogla izvesti samo nakon skidanja i ponovnog slikanja površine. Ostavljanje stare farbe bilo je moguće samo na dva mesta, koji su postali takozvani svedoci površine koje je restaurator obeležio na zidovima. Tužna sudbina oslikavanja koristeći slabe farbe je istovremeno upozorila stručnjake restauracije, da ovog puta moraju naneti na zid takav nosač – malter –, koji će dugoročno stabilno podneti ne samo svoju težinu, već i težinu ukrasne farbe koja se na njega nanosi. Pošto se radi o spomeniku kulture, morali su se upotrebljavati klasični materijali i tehnika. Jedan drugi segment je bio da nova fasada mora

da „diše”, odnosno da se omogući difuzija pare, sprečavajući ponovnu kondenzaciju vlage na zidovima. I na kraju, trebalo je uzeti u obzir restauratore, koji su ukrasne slike naneli na onu fasadu. Restauratori su došli iz Madarske i doneli sa sobom italijanske farbe na bazi kreča sa mineralnim pigmentima. Na iscrtavanju ukrasnih elemenata zidova ponekad je radilo čak istovremeno 22 osobe. Tome je prethodilo detaljno studiranje postojećeg stanja na osnovu čega su izradeni šabloni. U stepeništima su uspeali rekonstruirati plafon po jednoj staroj fotografiji. Šablone za plafon su prvo naslonili na fasadu, pa finim kružnim pokretima ispunili slobodne prostore i tako ponavljajući postupak različitim bojama dobili željenu mustru. Rad šablonom su upotpunili crtanjem slobodnom rukom. U kupolama po plafonu su unapred napravljene šablone prvo morali pričvrstiti na površinu, pa posle bojiti.

Slična podela rada je bila potrebna i kod obnavljanja držača stubova okovanih čeličnim ekserima potom obloženih gipsom. Restaurirane ili ponovno izlivenne ukrasne elemente od gipsa na stubovima pripremljene u madarskim radionicama su restauratori na licu mesta smestili na postojeće površine. Zatim je sledilo ukrašavanje zlatnom bojom, istom koju su koristili prilikom izgradnje. Pravi „zlatni dim” je upotrebljen samo na drvenariji, kao i prilikom izgradnje.

KADA SE PRONALAZAK NEMAČKOG ARHITEKTE SUSRETNE SA INOVACIJOM MAĐARSKIH PROJEKTANATA I UMEĆEM IZVOĐAČA: RABIC

Subotička Sinagoga nije jedinstvena samo po spoljašnjem izgledu, već je to i strukturalno. Zbog geostrukture terena koja ne bi mogla da podnese težinu ogromne kupole tadašnji graditelji su je podigli na betonske stubove zakopane u zemlju. Ovo je prvi slučaj upotrebe betona u tehnologiji građevinarstva u dvadeseto veku. Kao pioniri, graditelji su pristupili problemu sa železnom konstrukcijom. Skelet centralne kupole je od gvožđa i pokriven je gipsanim ukrasima. Centralna kupola je pod velikim lukom i šiljata je. Ta konstrukcija se zove rabic-struktura. Ime je dobila po izumitelju, Nemcu Karlu Rabicu. Ovo se i danas koristi u građevinarstvu kad se na mrežu nanese gips ili malter. Težina te konstrukcije je mnogo lakša od cigle, zato je omogućen taj veliki središnji svod. Na subotičkoj sinagogi su svi svodovi napravljeni na ovaj način.

Prilikom restauriranja kulturnih spomenika izvedba često znači upotrebu neuobičajenih materijala i tehnologija. Tok rada otežava i neizvesnost stručnjaka šta će naći ispod pokrivenih površina, u kakvom je stanju i to da može biti mnogo gore od očekivanog. Taj proces takode iziskuje visokokotirane stručnjake restauratore. Sa svim tim izazovima su se susreli i majstori na obnavljanju subotičke Sinagoge. Veliki izazov je predstavljala delimična obnova kupole zapadnog foajea.

Prilikom obnove su od originala ostavili samo čeličnu mrežu rabica jer je malter skroz opao. Ugradili su betonsku košuljicu iznad, koja rasterećuje strukturu, a sa donje strane su malterisali i izvukli ivice svodova. Tako su precizno radili da su se ručno izradene ivice tačno poklopile sa odgovarajućim tačkama na kupoli. Pošto ovakva struktura i tehnologija više ne spadaju u građevinsku praksu svakodnevice, izrada mrežne strukture kupole i gipsanih površina čine zaista bravuru izvedbe.

VREDNOST ISTORIJE NEKAD VELIKI IZAZOV ZA MAJSTORA, MEĐUTIM ON TO PRIHVATA: PODNE PLOČICE

Prizemlje Sinagoge su nekada pokrivale šarene cementne pločice. Kad je izvođač na početku radova podigao, očistio i izbrojao postojeće ploče, ustanovio je da dosta fali ili je oštećeno i da nema dovoljno ni iz jednog tipa. Na žalost, brzo smo došli do saznanja da ni u Srbiji ni u Madarskoj ne postoji manufaktura koja bi mogla da izradi takve pločice (koje nedostaju). Trebalo je (ot)ići čak u Maroko da bi se napravile pločice sa identičnim šarama. Pločice su izradene od cementa na površini od 3-5mm, bojene, izlivene, u formi presovanja, oblikovanja.

Postavljanje podnih pločica je moglo početi tek posle celokupne obnove unutrašnjeg enterijera, posle uklanjanja svih skela za gradilišta. Za postavljanje istih je bilo potrebno detaljno pripremiti, jer su postojeće i nove pločice morali postavljati naizmenično.

Kao i dosadašnja rekonstrukcija, i ovaj rad je bio veliki izazov za projektanta i izvođače. Možemo pohvaliti ceo tim, jer je bilo puno izazova; ni u izradi ni u postavljanju se ne vidi razlika između starih i novih pločica.

RESTAURATORI TOKOM RADA DOSTA DISKUTUJU, ALI OVAKO UČE JEDNI OD DRUGIH: RESTAURACIJA KLUPA

U prizemnom delu Sinagoge nalaze se boje oker i braon, što simbolizuje zemlju Judeju. Prema gore se menjaju u ružičasto pa u svetlo plavo, dok u visini kupole dominira tamno plava boja. Na vrhu kupole je pozlaćeno sunce, tako se simbolično povezuje zemaljski život sa nebeskim. U ovu paletu boja su se utopile zeleno-plave klupe.

Pre restauriranja boja tih klupa se nije mogla tačno utvrditi. Izvođači su polemicali da li da ih oboje u plavo, jer je takva boja klupa u maloj sinagogi. Restauratori nisu smeli na svoju ruku da izaberu boju, već se posle analize sandom pokazala prava boja, a to je jedna određena plavkasto-zelena boja. I na to je trebalo posebno obratiti pažnju, da boja na klupama bude ista na svakoj površini, a prethodno

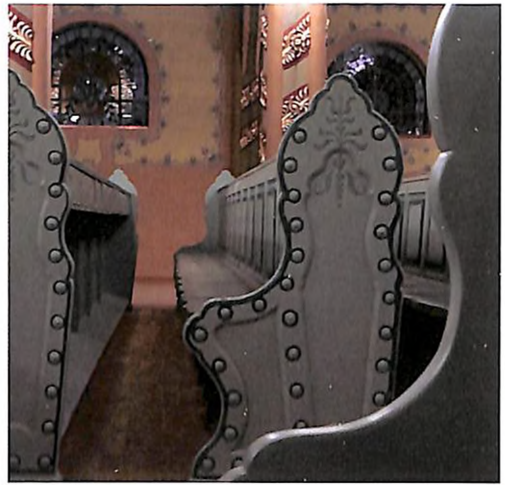
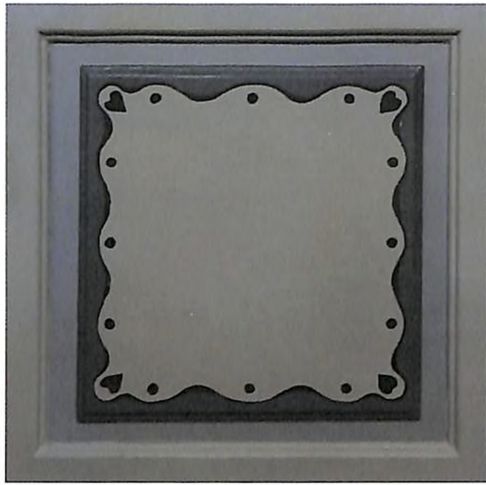
su prefarbavane različitim bojama od različitih proizvođača i kvaliteta i nijanse. Restauraciji je prethodila ozbiljna stručna diskusija; nije bilo reči samo o kvalitetu nego i o nijansama boja. U cilju toga restauratori su svu količinu farbe za rekonstruisanje odjednom pomešali da ne bi bilo razlike u nijansama.

Ne samo boja klupe, već je i tehnika restauriranja zahtevala ozbiljan poduhvat. Održala se temperom naneta stara plavičasto-zelena boja. Očistili su hemijskim putem. Da bi se postojeća farba sačuvala, prefarbali su jednim slojem bezbojnog laka, koji je služio kao izolator, pa su na to naneli jedan sloj originalne masne, ali mat boje koja je otpornija za habanje. Pre ovog konačnog rešenja isprobali su nekoliko tehnologija na pojedinim klupama, da bi se na kraju odlučili za ovaj način obnove.

Restauriranje klupa iz prizemlja se vršilo u jednoj subotičkoj radionici, gde su bile date sve mogućnosti za nanošenje plavkasto-zelenkaste boje mašinom, za razliku od klupa na galeriji koje su bile fiksirane i nije bilo mogućnosti za pomeranje, tako da su one farbane ručno, na licu mesta, da ne bi oštetile farbom okolo već restaurirane zidove.

Prilikom istraživanja restauratori su naišli na naslonu klupe na stilizovanu lozu, motiv koji se ispod zatamnjenja od laka dosad nije video. Taj motiv i tačke i srca su sve ručno nanosili na obnovljene klupe na isti način kao i pre 115 godina. Za iscrtavanje ovih motiva nisu koristili šablone. Da crteži nisu isti na svakoj klupi? Nikada nisu ni bili!

ZNAKOVI O BOGATOJ ISTORIJI SUBOTIČKE JEVREJSKE ZAJEDNICE: MALE BAKARNE PLOČE NA KLUPAMA

Po starim spisima, posle izgradnje subotičke Sinagoge na prizemlju je bilo 850 mesta za muškarce i 550 mesta za žene na galeriji. Na klupama su se nalazile bakarne pločice sa urezanim brojem i imenom člana zajednice. Mnogo od tih pločica se pogubilo do restauriranja. Postojeće ploče nisu zamenili nego su ih očistili, izglancali i lakom premazali radi zaštite.

Međutim, pločice sa rednim brojem i imenima nisu mogli vratiti na svoje prvobitno mesto jer mnogo je klupa ispomerano i uništeno tokom vremena. Neke su sklonili zbog prolaza, a neke su pomerili od zida dajući mesta nekim budućim izložbama. Postavilo se pitanje koje klupe i koje pločice da se očuvaju. Odgovor je: ne može se ostaviti slučaju, između ostalog zbog toga što je raspored sedenja takode bitan segment kulturnog dobra. Vernost istorijskim činjenicama zahteva da u svakom slučaju, kad ostane klupa i kad se tačno zna koji broj i koje je ime bilo na ploči, istu vratimo, a od kojih ćemo se morati oprostiti – odlučuje Opština (zajednica).

Zajednica je, međutim, ostala verna svim svojim članovima. Zbog toga je u foajeu postavljena drvena tabla po kojoj je istaknut tačan raspored sedenja svih članova na malim bakarnim pločama, istim kao na klupama. Tako će se sačuvati uspomena na svakog člana i posetioći će imati uvid u mnogobrojno članstvo zajednice koja je u velikom broju desetkovana za vreme Drugog svetskog rata.

KAD VEĆ SAMO DETALJNA ANALIZA I PLANIRANJE POMAŽE: RENOVIRANJE CENTRALNOG LUSTERA

Ako bi neko pre renoviranja kročio u Sinagogu, prvo bi naleteo na veliki luster odložen na pod. Nekad je ovaj veličanstveni luster izrađen od žutog bakra, pravo umetničko delo, uveličavao svečani izgled prostorije. Visio je sa centralne kupole. Mnogi delovi lustera – isto kao i zidnih ručki i gelendera – su nedostajali kad su ih odneli u jednu mađarsku zanatlijsku radnju u cilju restauriranja.

Da bi se vratilo originalno stanje, morali su analizirati stare fotografije i crteže. Nepotpune elemente, koji su se samo na arhivskim snimcima videli, je jedan majstor vajar tehnikom duboreza upotpunio. Njihove mere su morali sami izračunati prema slikama i postojećim elementima. Morala se obratiti pažnja i na hemijske i fizičke reakcije tokom izrade. Izrada ornamentike je bila veoma teška, jer stare fotografije nisu mogle pokazati u velikoj rezoluciji sitne detalje na fotografiji. Na jedinstven luster analogija nije postojala, a originalni nacrti – ako ih je ikada i bilo – davno su uništeni.

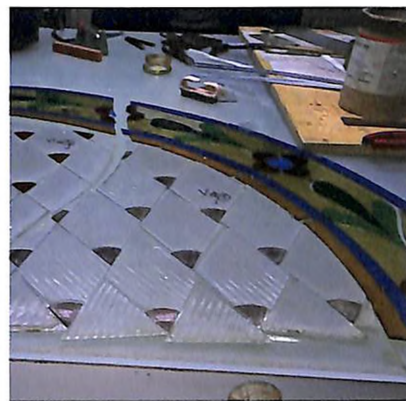

JEDNA MALA STAKLARSKA RADNJA KROČIĆE U STOPE VELIKOG PRETKA: RESTAURACIJA STAKLA NA PROZORIMA I VRATIMA

Osim šarenih zidova i uređaja Sinagoge, lepotu istog je uveličala i prirodna svetlost koja je dopirala kroz obojeno staklo. Originalni prozori i vrata su napravljeni u radionici majstora Mikše Rota, koji je bio veoma poznat u istorijskoj Mađarskoj (koja je postojala do 1918.), a njegovi radovi su dospeli čak do Haga i Meksika. Po njegovim planovima su napravljeni prozori i vrata. Na mrežastu konstrukciju od metala su zalepili sitne ploče od stakla u stilu mađarske istorije i secesije. Njihova restauracija je vršena u jednoj staklarskoj radnji u Subotici.

Vešti majstori su se trudili da sačuvaju što više originalnih delova, a delove koje su morali zameniti su ponovno izradili u identičnoj veličini, boji i teksturi. Nisu zamenili celu kompoziciju da bi sva stakla bila ista na jednoj površini nego su se maksimalno trudili da novi delovi budu što više nalik originalu.

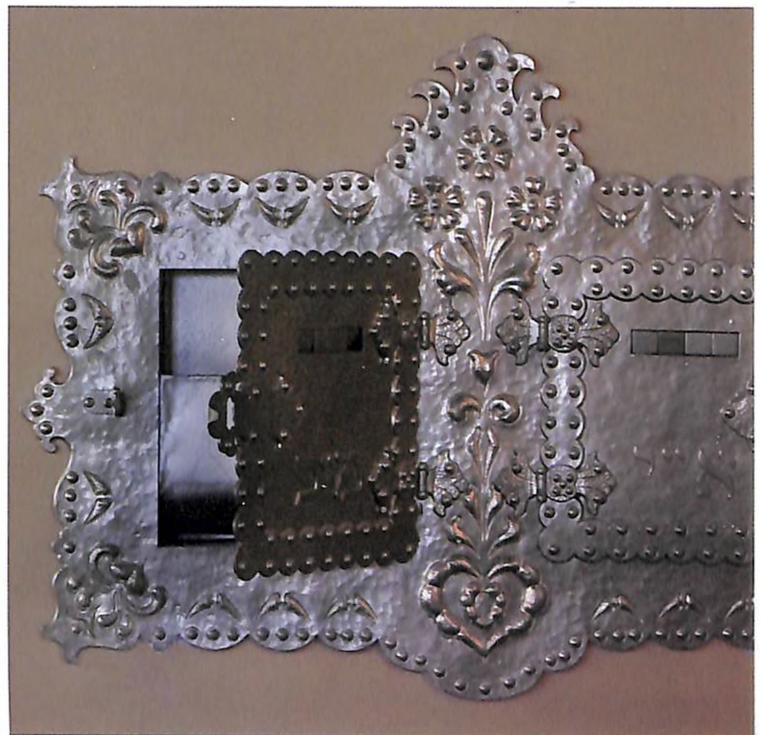
ZNAČAJ PROJEKTA

Tokom restauriranja od 2. novembra 2016. do 31. decembra 2017. godine na ogradi Sinagoge je na tabli stajalo obaveštenje da tokom izvođenja radova nije moguća poseta Sinagogi. Uprkos tome, mnogo je sugradana dolazilo da se raspituje, da baci pogled na tok radova. To je dokaz da subotičku Sinagogu žitelji grada osećaju svojom.

Sinagoga je organski i neotudiv deo mađarske kulture na teritoriji Srbije od velikog, istaknutog značaja, istorijska ostavština jevrejske zajednice, građevinski biser evropskog građevinarstva. Njenu obnovu su zajedničkim delovanjem omogućili Srbi, Mađari i Jevreji iznad svih političkih i partikularnih interesa. Jedna zgrada sa takvim parametrima je bila rođenje institucije za primer.

Zgrada je svakako primer ispoljavanja principa teorije i prakse restauriranja objekata od kulturnog značaja. U svakoj državi je drugačiji standard za obnavljanje takvih institucija. U našem slučaju je bilo potrebno usaglasiti mađarske i srpske standarde. U toku pripreme i samog rada stručnjaci su se međusobno dopunjavali, učili jedni od drugih. Stručnjaci iz Mađarske su se držali svojih pravila konzerviranja-restauriranja po kojima je vrednost spomenika sama materija, zato se u restauriranju – umesto novih delova – mora upotrebiti što više starih, originalnih delova.

Savet Evrope je 2005. u Faru (Portugalija) prihvatio Sporazum o društvenoj vrednosti kulturnog nasleđa. Ovaj sporazum sadrži u sebi da: "svaki pojedinac ima pravo po svom izboru da se vezuje za kulturno nasleđe poštujući tuda prava i slobodu". Formiran je izraz zajednica povezana nasledem koja prema definiciji: „sastoji se od pojedinaca koji vrednuju određene aspekte kulturnog nasleđa koje žele da, u okviru javnog delovanja, održe i prenesu na buduće generacije”.

Ovakva zajednica se formirala i tokom restauriranja subotičke Sinagoge. U zakonskoj osnovi Madarska snosi odgovornost za Madare van matične države, sa tim zajedno i za objekte koji imaju dodira sa kulturom Madara. Značajna okolnost je da je NSM, koji je bio zadužen za obnovu Sinagoge, deo madarske kulturne autonomije u Srbiji koji može da posluži kao primer u bilo kojoj državi ili nacionalnoj zajednici u Evropi.

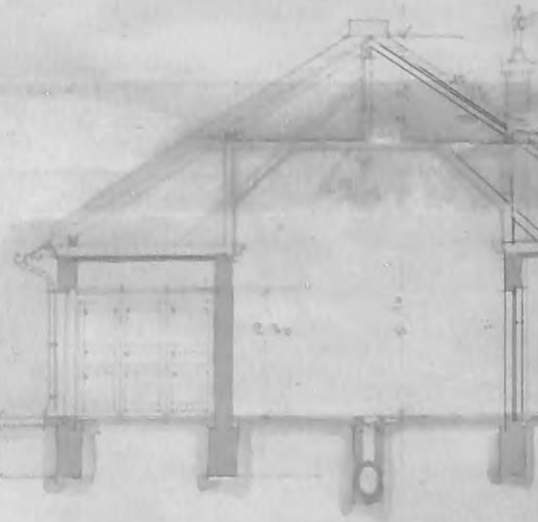
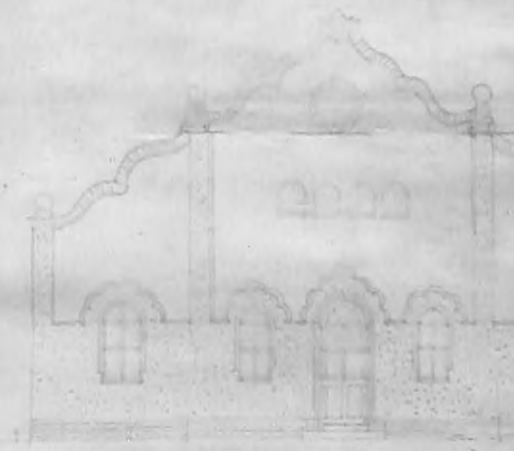
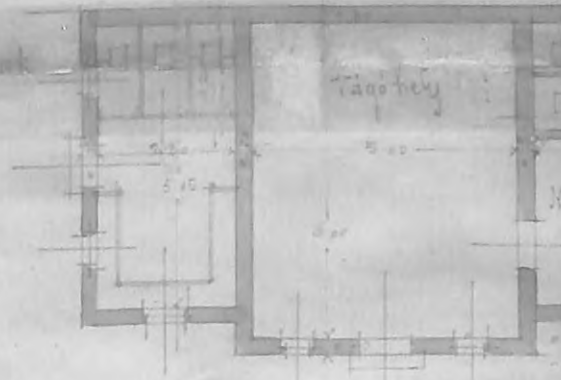
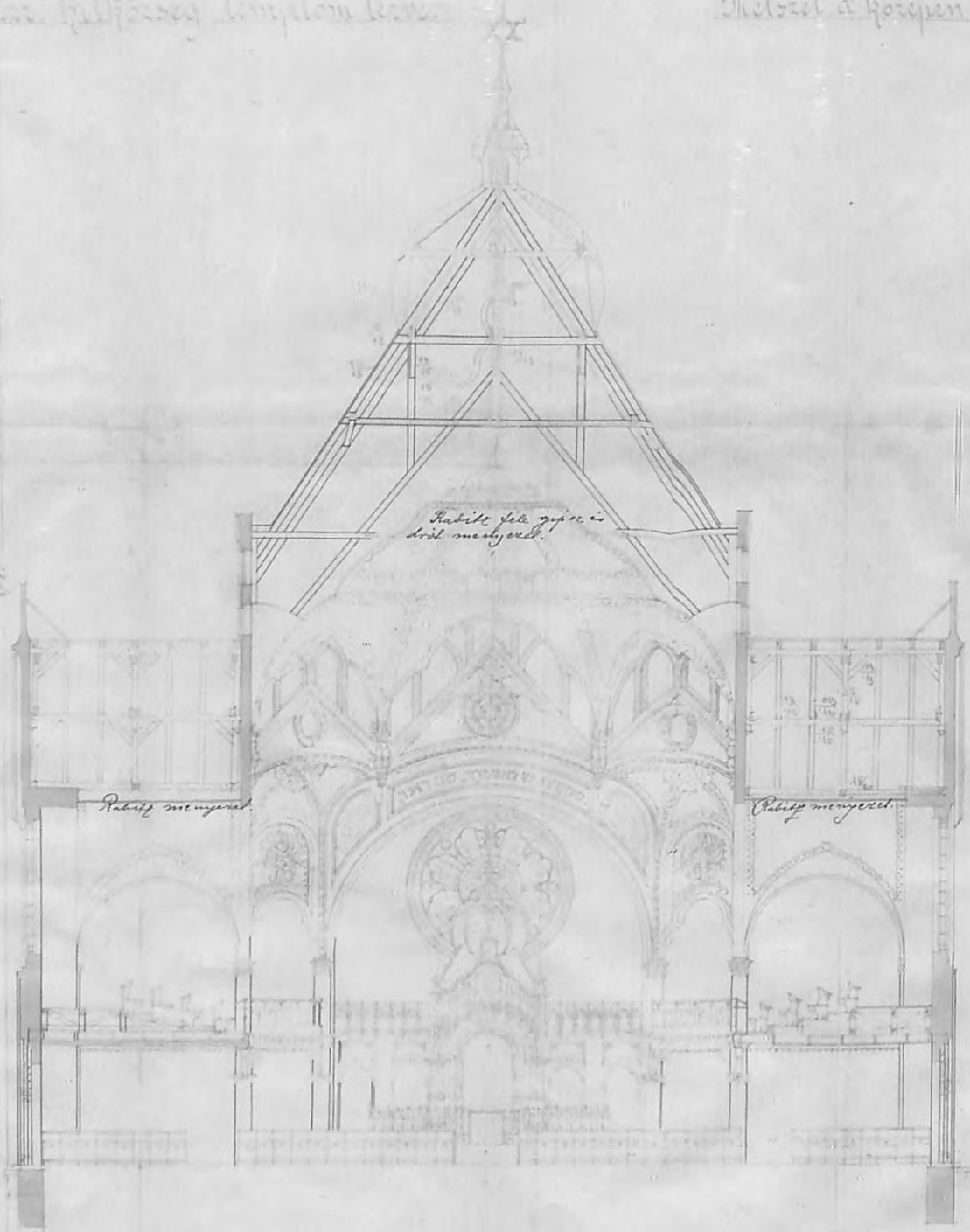
Do doba propasti jevrejske zajednice – zahvaljujući svojoj integraciji – subotički Jevreji su postali integralni deo društva, a u međuvremenu je zajednica zadržala svoju tradiciju.

U to vreme izgrađena Sinagoga je odličan dokaz toga. Ova zgrada je građena u stilu secesije, sa madarskim narodnim motivima, zbog čega se i spominje kao oličenje jevrejske zajednice madarskog maternjeg jezika. Materijalna i stručna pomoć Madarske u obnovi Sinagoge je dobar primer za međunarodno mnjenje i odlično prikazuje obavezivanje Vlade Madarske za očuvanje jevrejske ostavštine.

Odgovornost Vlade Madarske prema subotičkoj Sinagogi zasniva se i na članu 167 Lisabonskog sporazuma po kojem se „Unija zalaže i doprinosi cvetanju i razvoju kulturne baštine svojih članova, poštujući nacionalnu i regionalnu šarolikost, ujedno uzimajući u obzir zajedničku kulturnu baštinu.“ Svi učesnici u obnavljanju subotičke Sinagoge, bez obzira na to da li su (ga) čitali ili ne, delovali su u duhu tog sporazuma. I kako se za vreme izgradnje Sinagoga sa svojim madarskim stilskim elementima secesije integrisala u madarsku zajednicu, tako i sadašnja zajednička obnova može poslužiti za primer integracije u kojoj su Madarska i Srbija – jedna članica i jedna buduća članica Evropske unije – Srbi, Madari i Jevreji, sačuvali zajedničku kulturnu baštinu za budućnost.

Székelyháza és Helytartóság kőnyomatai

Melozel a Hősiem ól

93. v. 1900

PUBLIKACIJA JE IZRAĐENA UZ PODRŠKU
MINISTARSTVA PREDSEDNIKA VLADE MAĐARSKE,
MINISTARSTVA SPOLJNIH POSLOVA I SPOLJNE
EKONOMIJE MAĐARSKE,
NACIONALNOG SAVETA MAĐARSKE NACIONALNE
MANJINE (SRBIJA)
JEVREJSKE OPŠTINE SUBOTICA (SRBIJA),
GENERALNOG KONZULATA MAĐARSKE U SUBOTICI,
I GRADA SUBOTICE.

